

dr. Iztok Simoniti

O vrednotah kristjanov, 4*

V eseju razmišljam o razliki med religiozno in t. i. zahodno svobodo ter o odporu katoliškega klera do tiste religiozne svobode, ki pomeni iskanje lastne poti do boga. Menim, da vsa iskanja poti kažejo na vitalnost in potrebnost religije.

O religiozni in zahodni svobodi

Svoboda je pravica, da verujemo, ne verujemo ali dvomimo o obstoju boga. To, da smo za nekaj, zoper nekaj ali da dvomimo, je bistvo vsake politične svobode. Sem spada tudi religiozna svoboda, ki ima kot vsaka druga svoboda (umetniška, znanstvena, nazorska...) svoj smisel šele v družbi različnih, torej ateistov, teistov in agnostikov. V totalitarnem režimu so vsi politično nesvobodni, zato je zahteva po svobodi (tudi vere) vedno napad na režim.

V zahodni svobodi gre za svobodo posameznika v družbi različnih, ki jo mora zagotavljati demokratična država. Odgovornost, ki izhaja iz pravice do svobode – zapisane v nacionalnih in evropski ustavi –, lahko in mora prevzeti samo posameznik, tako kot prevzame odgovornost za pravilno ali napačno spoznanje in ravnanje ne glede na svoje prepričanje. Ta koncept zahodne svobode (tudi religiozne) ne izhaja iz premise, da smo svobodni, ko smo osvobojeni zunanje prisile, temveč iz spoznanja, da vere v kar koli (oziroma nazora) ne more nihče vsiliti, saj “vera, če je prava,” biva v tistem delu človekovega telesa, kamor nasilje tiranov nima dostopa; to je prostor, kjer biva svobodna/demokratična duša. Pojma svobodna in demokratična duša sta sinonima za življenje, ki hoče živeti

* Prvi esej je bil objavljen v Sodobnosti št. 4 leta 2011, drugi v št. 1–2 leta 2012 in tretji v št. 9 leta 2013.

in ki se zato instinktivno upira vsemu, kar ga uničuje; najprej so to vse oblike nesvobode. Z oblikovanjem prostora, v katerega nasilje nima vstopa, je biologija zaščitila človeka pred tirani. Ko si religije in ideologije s silo podreajo "telesa", vedo, da "duše" ostajajo nepodrejene. Vladani in vladarji vedo tudi, da živijo najmanj dve morali: eno javno, družbeno, in drugo zasebno, intimno. Stanje mnogih moral je lastno totalitarizmu, ki hočejo, vendar si ne morejo podvreči celote, zato s terorjem nadzirajo telo. To je počela inkvizicija, politična policija katoliške cerkve, v službi Boga, pa tudi gestapo, OVRA, NKVD in naša Udba v službi Ideje. Zato poudarjam, da je zahodna svoboda najbolj zdravilna za duha in telo tudi zato, ker za preživetje ne zahteva dveh, treh moral.

Svoboda vedno pomeni tudi svobodo iskanja poti k bogu in svobodo iskanja načinov njegovega čaščenja. Zato je bil Kristusov boj s sinagogo in Lutrov z Vatikanom predvsem boj za pravico/potrebo iskalcev novih poti spoznavanja Boga. Tak boj so bili tudi Katari (gr. *katharoi* – čisti), ki jih je Vatikan z močjo inkvizicije (1229) in francoskih kraljev (med letoma 1209 in 1310) brutalno uničil, ker so vero potrjevali z dejanji, kler pa le z besedami. V mestecu Albi, središču Katarov, stoji cerkev svete Cecilije, ki simbolizira odločnost Vatikana, da s terorjem uniči vse iskalce. Zato je v katedrali-trdnjavi velikanska slika poslednje sodbe, upodabljaajoče brutalnost, ki jo je inkvizicija prakticirala pri uničevanju heretikov. Iskalce novih poti h Kristusu kot notranje potrebe vernikov Vatikan tudi danes zatira; ni krščanstva izven Cerkve kot institucije ne kot občestva.

Navidezni paradoks

Med zahodno svobodo ter svobodo iskanja in čaščenja monoteističnega Boga je bistvena razlika. Monoteistični bogovi – Jahve, troedini Bog, Alah – ne prenesejo konkurence in napovedujejo armagedonski, dokončni medsebojni spopad, v katerem vsakdo veruje, da bo "preživel" samo njegov bog.¹ Tu moram izpostaviti navidezni paradoks: zahodna svoboda (demokracija, republika, liberalizem) je za svobodo vere, čeprav ve, da bi to svobodo monoteisti ukinili, če bi imeli oblast. Samo zahodna svoboda omogoča trem ljubosumnim abrahamskim – in vsem drugim – bogovom sožitje in prisotnost v družbi, saj religijo razume kot temeljno potrebo človeka in ima zato interes, da častilci svojo vero brez strahu prakticirajo v "cerkvah" in javno. Za monoteistično tradicijo sožitje "mnogih bogov" ni možno; sožitje

¹ Naravo tega nasilnega eshatološkega dualizma pojasnujem v eseju *Vrednote kristjanov III*.

pa je možno, kadar se verniki, ki verujejo v različne bogove, podrede “tuji”, grško-rimski tradiciji, ki je temelj zahodne sekularne svobode. Sekularnost namreč pomeni ločitev cerkve od države, religije od politike in izpostavlja javni kritiki vse, ki delujejo v javnosti in vanjo vnašajo religiozne argumente, ki se sklicujejo na božje in nadnaravno. Sicer pa bi bilo spoštovanje načela ločitve cerkve od države samo implementacija ideje Drugega Vatikanskega koncila, da je svoboda (vesti) pred resnico, kar razumem, da je duhovni pluralizem pred verskim/idejnim monizmom. Svobodno verovati v poljubnega boga, ne verovati ali dvomiti o resnici katere koli – zahodne, azijske, afriške – religije je temelj zahodne svobode. Cerkev se seveda noče ločiti od države, dokler ji ta zagotavlja denar in privilegije. Ideja, da je svoboda pred resnico, je bila kratke sape; konservativni papeški tandem Janez Pavel II. in Benedikt XVI. ji je ostro nasprotoval.

Moč monoteistov krepi zvestoba Enemu bogu, ki se kaže tako, da verniki zanj ubijajo in se dajo ubiti, zanj mučijo in se dajo mučiti. Ker monoteizmi razločujejo, izključujejo in ne trpijo drugačnih, so bili historično zelo učinkoviti v boju za osvoboditev od tujega gospostva; najprej egiptovskega in asirskega nad judi, rimskega nad kristjani, krščanskega nad muslimani itd. Monoteistična “svoboda” je samo za tiste, ki so sklenili posebno zavezo z Bogom, in v praksi pomeni absolutno pokornost kleru, ki zastopa Boga. Monoteisti svojo svobodo vidijo samo v nesvobodi drugovercev. Tako *mutatis mutandis* mislijo in ravnajo tudi monisti.

Koncept in praksa religiozne svobode mon(ote)istov torej v temelju nasprotuje t. i. zahodni svobodi. Trditev, da je mon(ote)izem način življenja, v katerem človek ne bo podrejen drugemu, češ da je svobodno podrejen samo Bogu ali Ideji, je izmišljilja, saj v praksi vodi v zatiranje vseh, ki se nočejo podrediti Bogu ali Ideji. Zato poklicni kler in poklicni revolucionarji vedno zatirajo “heretike in revizioniste”. Tako kot Vatikan ni dopuščal alternativ, jih tudi komunisti, fašisti in nacisti niso. Kadar se mon(ote)isti “osvobode” central, ostajajo, kar so bili. Tudi ko se je Luter osvobodil Vatikana in Tito Moskve, sta oba zatirala drugače misleče, in to nasilneje kot njuni duhovni očetje. Mon(ote)istični boj za “svojo svobodo” je vedno boj za podrejanje drugega.

Tako kot monoteizem vedno vodi v herezijo, tudi monizem vodi v revizionizem, saj se – zaradi iskalske/ustvarjalne narave človeka – vedno najdejo taki, ki mislijo in hočejo drugače. Mon(ote)izem si lahko s silo podredi telo, ne pa duha, zato nikoli ne more obvladati celote, enotnega človeka, čeprav ga hoče. Demokrati so si enotni samo v tem, da je za obstoj svobode nujen pluralizem idej in praks, ki mora ostati nepodrejen. Ker demokracija izhaja iz konsenza o nujnosti pluralizma, ga tudi vzdržuje, sicer bi umrla. Za grško-rimsko ustvarjalnost je nujna pluralnost, ki

protestira, kritizira, spreminja in tako živi. Na tej ideji stoji tudi moderna zahodna svoboda. Judovsko-krščanska monoteistična tradicija je proti pluralizmu, vendar ga ne uspe enkrat za vselej zatreti. Pluralnost, kot na videz nepomirljiva raznolikost, je gorivo dialektike, ki poganja motor človeške zgodovine. Tudi evolucionisti trde, da pluralnost/mnoštvo življenjskih oblik zagotavlja vitalnost, torej ustvarjalnost Narave. Pluralnost deluje v smislu enotnosti (parmenidovske Enosti, heraklitovske harmoničnosti), kadar razumemo, da je različnost nujna za ustvarjalnost posameznika in narave kot sistema življenja.

Zato mislim, da je ambicijo monoteistične kleriške cerkve in demokratično/iskalsko naravo človeške duše mogoče poenotiti samo z nasiljem. Zato Veliki inkvizitor iz Seville (Dostojevski, *Bratje Karamazovi*) rezolutno trdi, da cerkvena praksa ni pomirljiva s Kristusovim naukom, ki je nastal iz upora proti praksam judovskega klera. Cerkev zatira demokratično/iskalsko naravo človeške duše, ker se ta vedno upira nedemokratični instituciji (Cerkvi); zanjo je ideal nesrečen, ponižan in zlomljen vernik. Kristusovo napoved "Hočem vas narediti svobodne!", Veliki inkvizitor ironizira z besedami: "Šele sedaj, ko smo premagali svobodo, je mogoče prvič pomisliti o človeški sreči." Vprašanje Velikega inkvizitorja: "Ali so lahko uporniki srečni?" odraža notorični cinizem visokega klera, ki verjame v moč cerkve, ne pa v Kristusov nauk. To vprašanje zahteva protivprašanje: "Ali je človek lahko srečen, če ni svoboden?" V družbeni nesvobodi smo nesrečni kljub temu, da lahko pred tirani pobegnemo v notranjo svobodo, ki pa je za tiste, ki hočemo živeti med ljudmi, samo svoboda iz obupa. Svobodomiselní Giuseppe Verdi, ki je imel o cerkvi zelo slabo mnenje, je v operi *Don Carlos* Velikega inkvizitorja naredil za slepca, da bi pokazal duhovno slepoto in cinizem visokega klera, njegov "duhovni značaj pa je izrazil z zvokom kontrafagota, kot da bi šlo za kakega črva," pravi dirigent Riccardo Muti.² Za ustvarjalca/iskalca je politična, demokratična svoboda najnujnejša. Stvaritve umetnikov v nesvobodi so predvsem apoteoze ali skoraj nadnaravna čaščenja svobode.

Izvirni greh in svoboda

Kakšna je zveza med izvirnim grehom, svobodo in demokratično dušo? Za kler sta demokratična duša in svoboda posledici izvirnega greha; ta

² Tudi moj oče Rado Simoniti, glasbenik in dirigent, velik spoštovalec Verdija kot najodličnejšega predstavnika opernega verizma, mi je kot dirigent *Don Carlosa* natančno tako razložil vlogo Velikega inkvizitorja.

je razlog za uporništvo človeka, ki hoče živeti po svoji postavi iskalca, dvomljivca in ustvarjalca; ne pa po postavi enega in edinega Boga, ki vsiljuje smisel od zgoraj in sovraži vse druge bogove in vernike. Za troedinega Boga je človek prirojeno okužen z izvirnim grehom svobode. Ta greh grehov mu je treba izbiti iz glave in srca ter tako narediti novega, pokorjenega človeka, ki je po ukazu Pastirja enkrat "ovčica" in drugič "volk". Vsi sodobni monistični projekti o novem človeku samo posnemajo monoteistični izvirenik. To, kar je za mon(ote)iste izviren greh, je za ateiste prirojena potreba po svobodi, ki jo razumem kot zmago biologije nad kulturo Enosti, ki si človeka nikoli v zgodovini ni zmoгла dokončno podrediti.

Kršćanstvo ima torej negativen odnos do prirojene potrebe človeka po svobodi, saj jo razlaga z izvirnim grehom in posledično svobodno voljo. Pozitiven odnos ima grško-rimska tradicija, iz katere se je razvil sodobni koncept človeškega dostojanstva, ki izhaja iz ideje o enakovrednosti različnih ljudi, ne pa iz enakovrednosti vseh v očeh troedinega Boga, ki prinaša mir samo onim, "ki so mu po volji", kot dnevno prosijo kristjani v tako banalni molitvi, kot je "Slava Bogu na višavah in na zemlji mir ljudem, ki so mu po volji" (Lk 2,14). Pri tej *Slavi Bogu*, ki jo pojejo ali recitirajo na začetku vseh prazničnih maš, me seveda zanimajo tisti, ki niso po volji klera, ki ve, kaj misli On. Za ravnotežje mi, ateisti, za klerike pedofile in njihove prikrivalce "molimo": "Ne odpusti jim, ker dobro vedo, kaj delajo!" Človeško dostojanstvo je politični koncept, ki pomeni, da mora človek kot posameznik, če hoče živeti dobro med različnimi ljudmi (*zoon politikon*), imeti veliko pravic. Danes so to temeljne osebne, socialne in politične pravice. Človeško dostojanstvo je imperativna vrednota, ki si jo ljudje priznavamo med seboj in nam jo mora demokratična država zagotavljati.

Pravijo, da je, če imamo vsi človeško dostojanstvo, logično, da ga imajo tudi tirani in zločinci. Menim, da človek človeku dostojanstva ne more vzeti, lahko pa si ga vzame sam. Tirani ne morejo vzeti dostojanstva človeku, ki ga ponižujejo, mučijo ali uničujejo, vzamejo pa ga sebi! Kleriki pedofili, lažnivci in prikrivalci ne uničujejo dostojanstva svojim žrtvam, temveč ga sami za vedno izgubijo, tudi če se podvržejo katoliškim očiščevalno-izpovedovalnim proceduram. Nemoralne so pastorage, ki omogočajo, da pokvarjenec pokvarjenca odveže odgovornosti za posledice zločinov. Dostojanstvo si mora človek namreč prigarati z moralnim delovanjem, sicer kategorični imperativ vsake etike "po delih, ne po besedah, boste sojeni" nima smisla. Dejstvo, da se tudi največjim zločincem sodi po zakonu in se jih ne prepusti legitimnemu maščevalnemu besu

žrtev, pomeni spoštovanje pravne države/vladavine prava, ki prepoveduje brutalno ravnati z obsojenci, ne pa, da ima zločinec enako dostojanstvo kot njegova žrtev.

Monoteistični etos zato nikoli – razen takrat, kadar se pretvarja, in to počne prepogosto – ne more sprejeti pluralističnega, ki vzdržuje množstvo kot pogoj za svoj obstoj. Mene, ki hočem živeti med ljudmi, osmišljajo različni po spolu, barvi, prepričanju in veri. Ker mon(ote)istični etos nima niti bioloških niti kulturnih dispozicij za sožitje različnih civilizacij, ne more biti izhodišče za t. i. svetovni etos, saj ta išče prav najmanjši skupni imenovalc za sožitje različno-, ne pa enakomislečih. Uresničitev nespremenljive ambicije, torej esence vseh mon(ote)izmov, da bi vsi častili Enega boga in Eno idejo, pomeni konec človeštva. Monokulture so namreč tudi v biologiji smrtonosne. Zato je zapoved “ljubi svojega bližnjega in celo sovražnike” (Mt 5,43–44; Mt 19,19) politično-teološki ideal, ki stremi k temu, da bi na koncu vsi spregledali Resnico in postali Eno, bodisi kristjani bodisi muslimani. Vendar tu ne gre za to, da kristjan ostaja zvest idealu tudi, kadar ta ni uresničljiv, ampak za to, da sploh ne gre za ideal, ampak za zavračanje drugačnega, ki naj postane tak, kot smo mi, kristjani. Iz izkušnje namreč vem, da se kristjani ne ljubijo med seboj, da ne ljubijo svojih bližnjih in da še manj ljubijo svoje sovražnike. Kristjani se rajši, kot da ljubijo, maščujejo, in to, če je le mogoče, že na tem svetu.

Premoč groženj nad upanjem

Prvenstvo grožnje nad upanjem upodabljajo prikazi poslednje sodbe, kot je na primer že omenjeni v cerkvi svete Cecilije v Albiju. Gorivo v motorju monoteističnih religij je primitivni teološki dualizem o dobrem in zlu, izraženo v diadah Bog-Satan, pekel-nebesa, zgoraj-spodaj, angel-demon, prekletstvo-odrešenje itd. Če bi bil mehanik, bi rekel, da kler vozi dvotakten moralno, duhovno in okoljsko problematičen motor, ki uničuje množstvo življenjskih oblik v božjem stvarstvu, saj svet preureja v črno-belo manihejsko matrico; torej v obliko in vsebino, ki je nikoli ni imel. Zato takšno preurejanje sveta zahteva veliko nasilja. Mislim, da si kristjani zaslužijo bolj sofisticirano razlago svojega Boga, bolj naklonjenega človeku in naravi. Za to pa je potreben kler kot poklicno, dušno in teološko uradništvo cerkve, ki stvarstvu služi, ne pa mu gospoduje. Koncepti zla – izvorni greh, padlo človeštvo, hudič, absolutno zlo, večno pogubljenje – sicer imajo “dobra” nasprotja, vendar je v interesu klera, da svetopisemske grožnje za ustrahovanje vernikov ne izgubljajo moči.

Zato kler oznanja, da bo to, kar je Bog ustvaril – človeka in življenje na zemlji –, živelo okrutno in na koncu še okrutneje propadlo v armagedonu. V tem smislu so teologije, ki v janzenistični maniri groženj oznanjajo upanje na smisel šele po koncu tega sveta, protičloveške. V primerjavi z biblijskim in teološkim ustrahovanjem so opisi rajske sreče mlačna župca. Kenan Malik, premišljevalec o civilizacijah meni: "... morda je bil največji prispevek krščanstva k zahodni tradiciji tudi najpogubnejši: ideja o izvirnem grehu, da je vsak človek zaznamovan z Adamovo in Evino neubogljivostjo do Boga, ker sta jedla z drevesa spoznanja dobrega in zla.³ Ta razlaga je kriva za mračen pogled na človeško naravo; po krščanskem nauku namreč ni mogoče, da bi človek sam od sebe delal dobro, kajti s padcem je izgubil zmožnost in voljo biti etičen."⁴ "V judovstvu in islamu," pravi Malik, "je prestopek prvega para greh, ki obremenjuje njuni duši, vendar pa ne kaznuje človeštva v celoti; sama morata prevzeti odgovornost za svoje odločitve in dejanja." V *Svetem pismu* tudi beremo (SSS, 1977): "Glej, v krivdi sem bil rojen. V grehu me je spočela moja mati" (Ps 51,7). Trditev poznavalcev, da v izvirniku piše "v vročici", ne pa "v grehu", je relevantna zato, ker kaže, da so avtorji kanona rajši izbrali grozilna pojma "v krivdi", "v grehu" kot pa bolj človeškega "v vročici", torej v strasti. Neusmiljenost klera, oprtega na slabe teologije in moč institucije/Cerkve, se kaže tudi v tem, da če drugega ne more, vsaj prekolne človeka. Uničevalna moč izvirnega greha je v tem, da širi sovraštvo na zemljo in vse živo. Zato katoliki še na adventno nedeljo v pričakovanju svojega Bog(c)a pobožno pojejo: "Bog je bil zemljo preklel ..." Ta katoliški fundamentalizem ni ostanek janzenizma, ampak sedanji *credo* klera, ki se ga ta niti ne sramuje niti se mu ne odreka.

Za monoteiste so *Stara in Nova zaveza* ter *Koran* knjige, ki vedno upravičujejo uničenje drugačnih. Za katoliške eshatologije so to drugoverni, neverni in heretiki, ki ovirajo izpolnitev Božjega načrta. Kdor pa se upira Bogu, je teološko že mrtev in pogubljen, bi rekel Benedikt XVI., za katerega Mojzesov množični umor častilcev zlatega teleta sploh ni umor, ampak samo odstranitev teološko že mrtvih. Takšna teologija vodi v perverzen sklep: Ni kriv morilec, kriv je umorjeni – heretik, čarovnica, jud, musliman, homoseksualec, razredni sovražnik, ki vsi ovirajo neki Višji načrt. Če je grško-rimska misel usmerjena predvsem v realni svet, je judovsko-krščanska v onstranski svet, ki je 'realen' samo v luči vere; tudi zato vse krščanske filozofije vedno končajo v isti teologiji in mitologiji odrešenja z nasiljem. Krščanstvo si je, kot vse religije, zgradilo veliki

³ Spolnost je seveda zlo, zato ga Bog nadzoruje prek klera.

⁴ Kenan Malik: *The Last Crusade*, New Humanist, November/December 2011.

irealni nadnaravni svet, ki ga verni spoznajo samo z močjo vere; za neverne ta svet sicer ne obstaja, vendar je spoznaven kot svet verujočih, ne pa sam po sebi. Prav zato je ta nadnaravni svet postal del zahodne religiozne, filozofske, umetniške, mitološke in znanstvene zavesti.

Če ni Boga, je vse dovoljeno

Črno-belo manihejstvo o dobrem in zlu hoče dokazati, da kadar ni Boga (Absolutuma), prevlada Zlo, zato je vse dovoljeno. Obratno je res; kadar Boga (ali Vrhovne ideje) ni, me omejuje etos, osebna drža pri čisto konkretnih dejanjih; kadar pa Bog (Ideja) je in mi zapoveduje uničevati njegove nasprotnike, je lahko moj osebni etos samo upor proti Bogu, zaradi katerega me bo kler izobčil, preklel ali zažgal na grmadi. Mono-teisti postavljajo "izpolnitev" absolutno dobrega na oni svet, monisti pa v tosvetni komunizem, tisočletni rajh in večni imperij. Za monoteiste in moniste bo Dobro uresničeno v Prihodnosti, zato je zlo, ki ga uporabljajo *hic et nunc*, samo metoda, ki vodi v mon(ote)istično Dobro. Torej so mon(ote)isti glede problema o sredstvih in ciljih ujeti v nerešljivo etično in logično zanko. Cilj nebeško kraljestvo upravičuje uporabo inkvizicije, grmad in mučenj, kar pomeni, da zlo tega sveta vodi v dobro "onega" sveta. Iz oblastnih ambicij nastajajo teodiceje o Bogu, ki z zlom dosega dobre cilje, z grmado v nebesa. Teodiceje, ki še danes v vsakem zlu iščejo vsaj malo dobrega, so nemoralne, saj izhajajo iz etičnega obrata, s katerim kler zlo spreminja v dobro in obratno, kadar to koristi cerkvi. Absolutum ne more delovati brez etičnega obrata, zato je ta koncept lažnih moral konstitutiven za abrahamske monoteizme.

V kontekstu zla so atributi, ki jih teologi pripisujejo Bogu – vsemogočen, vseveden, neskončno dober –, moralni, ne pa razumski problem. Kljub temu da je božje spoznavno samo v luči vere, moramo o božjem, ki je v rokah klera, razmišljati tudi ateisti. Navadni razum (*sensus communis* pomeni čut posameznika za skupnost, v kateri je edino smiselno živeti), ki je človeku pomagal preživeti, sili v sklep, da če se bog zaveda trpljenja in bolečine ljudi in če zla kljub temu ne prepreči, ni neskončno dober, ampak prej zloben. Zaradi tolikega zla v njegovem stvarstvu navadni sklepamo, da Bog ne ve, kaj se dogaja, da mu ni mar, da ne more ničesar storiti ali pa ne obstaja. Neobstoj Boga je za nas ateiste in agnostike najslabša možnost, saj zlo v imenu Boga laže sprejemamo kot pa to, da ga kristjani počno samo zato, ker so naravno zli in jim je Bog le izgovor. Zato so perverzne

trditve poklicnega klera, da je v luči vere vsako zlo za nekaj dobro, da Bog in zlo ne moreta istočasno obstajati in celo, da je boljše, če zlo je, kot če ga ne bi bilo.

Absurden je tudi cerkveni nauk, da je svobodna volja cena, ki jo plačamo ljudje za vse trpljenje na svetu. Biblijska svobodna volja je konstrukt tistega primitivnega teološkega dualizma, ki vse zlo pripisuje človeku in vse dobro Bogu. Človek torej dela zlo po svoji volji in proti volji Boga, vendar dobro ne more delati brez Boga. Trditev, da so tudi naravna zla – putika, bolečine v križu, potresi in poplave – posledica izvirnega greha in padlega človeštva, se hrani iz ideje, da človek kot tak dobrega ni sposoben, zato ga lahko samo kler vodi k odrešenju. Izvirni greh je do te mere absurden in za človeka poniževalen temelj religije, da so si teologi morali zagotoviti ekskluzivno pravico za njegovo razlago, in sicer tako, da so mu pripisali status skrivnostne nedoumljivosti. O tem več v nadaljevanju. Fundamentalisti/patristi *à la* Pavel, Irenej, Ciprijan, Tertulijan, Avguštin so z iznajdbo izvirnega greha klerikom ustvarili mentaliteto, ki človeku stoletja pridiga o prirojenosti zla in zlega duha, si izmišlja inkube in sukube itd., vse samo zato, da bi legitimirali inkvizicijo, grmade, indeks prekletih in izobčenih itd.

V odnosu na zahodno razlago svobodne volje, ki je potrebna za politično svobodo, teološka razlaga svobodne volje deluje kot vir za praktično nasilje. Šele politično svoboden človek, ki ga država ščiti pred mafijo, partijo in kurijo, lahko živi moralno in šele tako lahko vzpostavi spoštovanje in zaupanje v Boga. Zato teologom, avtorjem teodicej, ne preostane drugega, kot da se v zadevah Bog in zlo zatekajo v slabe metafizike “nedoumljivosti in skrivnostnosti” delovanja Boga, med katere spada tudi trditev, da je obstoj zla boljši od njegovega neobstoja. Tako eksegeza – razlaga božjega – kleru ustvarja idealno podlago za perpetuiranje zla v praksi. Za demokracijo so nesprejemljive teološke razlage zla nadnaravnega izvora; za svobodo, če hoče delovati, mora biti vse zlo razumljivo. Vera v Boga je stvar moči vere, ni pa stvar nemoči razuma, ki bi ga vera oslabilila. Razum torej noče oslabiti vere, saj se zaveda človekove potrebe po religiji. V tem smislu je za sodobnega ateista zgodba o Abrahamu in Izaku lahko paradigma verske slepote in brezpogojne poslušnosti, ki je – izven religioznega konteksta – za psihiatra blaznost, za pravnika pa zločin. Vendar je relevantno prav to, da je ta zgodba za sodobnega vernika še vedno dokaz globoke vere in zaupanja v Boga. Take, ki bi danes ravnali kot Abraham, in ni jih malo, imenujemo fundamentalisti ali gorečneži, iz njih pa nastajajo mučeniki, svetniki in heroji.

Religiozna ustvarjalnost – herezija in dvom

Katoliški kler tudi med kristjani ne zmore iztrebiti ustvarjalcev. Religiozna ustvarjalnost me torej zanima kot problem svobodnega iskanja poti k Bogu. Človeška ustvarjalnost – kot (spo)znanje in metoda –, tudi od “bogov navdihnjena”, deluje po principu vezne posode. To pomeni, da je religiozna ustvarjalnost komplementarna z ustvarjalnostjo filozofije, mitologije, umetnosti ali znanosti. Vse te vrste ustvarjalnosti, poti spoznavanja, s katerimi človek osmišlja sebe in svet, se med seboj podpirajo in pojasnjujejo tako, da druga drugi širijo prostor, prepričljivost in potrebnost. Te poti iskanja skupaj predstavljajo celotno človeško izkustvo.⁵ Vendar za Vatikan, monoteistično tvorbo, sploh ni sprejemljivo, da svoboda vere pomeni tudi svobodno iskanje poti do Boga in da je religiji potrebna ista svoboda kot umetnosti, filozofiji, mitologiji in znanosti. Za Vatikan so pravoslavje, reformacija, teologije osvoboditve, newageevstvo in na stotine novih cerkva in sekt religiozni ekscesi, ki ogrožajo njegov primat. Za Vatikan množstvo poti k bogu ni vitalnost krščanstva kot religije, ampak napad na institucijo, ki hoče primat za vsako ceno.

Religiozna ustvarjalnost odraža vitalnost religije, zato bogovi ne umirajo, ampak jih je vedno več. Več bogov ne pomeni več neracionalnih odločitev, saj množstvo *ipso facto* daje boljše odgovore kot enost; zato naj se z vprašanji, ki zahtevajo odločitve ali izbire, ki presegajo možnosti racionalnih odločitev, vsak obrača na svojega boga in se pogloblja v svojo religijo. Potreba po veri torej ne usiha. Verni z dušo in telesom častijo in iščejo pot k Najvišjemu, liturgija namreč vedno angažira *spiritualia et materialia* človeka. Vendar boj med bogovi nikoli ni nič drugega kot boj klera za prevlado na tem svetu v imenu onega sveta. Zato monoteistični bog s smrtjo grozi vsem, ki častijo tuje bogove; kler pa še dodatno grozi onim, ki pot do boga iščejo sami. Vendar je potreba po novih bogovih in novih poteh vedno močnejša od strahu pred bogovi in klerom; tu gre za človeško ustvarjalnost in ta ni ustavljiva. Civilizacija je vitalna, dokler je potreba po novem močnejša od potrebe po zatiranju novega; ko zatiranje prevlada nad ustvarjalnostjo posameznikov, civilizacija in biološka vrsta propadeta. Civilizacija torej propade, če ne ustvarja novih znanj za reševanje problemov, ki jih je ustvarila s prejšnjimi znanji; med ta znanja spada tako spoznanje o nasilnem revolucionarnem obratu kot o nenasilnem iskanju novega načina bivanja človeka v svetu (Heidegger).

⁵ Iztok Simoniti: *Logika vezne posode*, Sodobnost št. 11/2010, Ljubljana; Iztok Simoniti: *O stvaralaštvu*, časopis Republika 9/2011, Zagreb.

Smo pri bistvu; za institucionalizirane monoteizme so svobodni iskalci novih poti heretiki, ki jih je treba zatreti. Zato menim, da tudi vitalnost religiozne misli kaže na življenje, ki hoče živeti. Vendar kleru ni za življenje drugače verujočih, ampak mu je za njihovo spreobrnitev ali podreditve. Vatikanski kler vse novo zatira po uradni dolžnosti, zato najboljši del religiozne ustvarjalnosti izloča iz kanona in doktrine ter uvršča na indeks prepovedanega. S tem v demokraciji pospešuje propad slabe institucije, kar je dobro; manj pa škodi religiji, ker je ta vedno močnejša od klera. Kanon in doktrina sta zakonodaja in politična teologija institucije; samostojne iskalce so nekoč mučili in sežigali, danes jih psihično mučijo in izobčijo. Herezija je torej prvovrstno ustvarjalno dejanje, ki radikalizira, revolucionira in se upira tradiciji oblastnega kanona in doktrine.

Herezija in iskalstvo – pravoslavnih, katarov, protestantov, teologov osvoboditve ... – sta sinonima za religiozno vitalnost in ustvarjalnost. Odkrivanje novih poti h Kristusu je vedno ustvarjalno, kadar vernik spreminja mnenje o sebi, veri, Bogu, Cerkvi, o tem in onem svetu. Jezus in Luter sta torej ustvarjalca, inovatorja; kar je bil Jezus za judovstvo, je bil Luter za krščanstvo. Oba sta hotela ostati iste veroizpovedi, zahtevala pa sta prenovo in prelom s tradicijo “slabe vere”, ki jo je deformirala institucija. Za judovsko in rimsko “cerkev” sta bila oba heretika, ki ju je treba uničiti. Iz smrtnega sovraštva sinagoge do Jezusa in Vatikana do Lutra sta se rodili dve novi poti iskanja in čaščenja monoteističnega boga: krščanstvo in protestantizem.

Sovraštvo je nepresušno gorivo mon(ote)izmov, ki vzplamti vedno, kadar gre za oblast, slast in last na tem in ne na onem svetu. Tako, kot se sovražijo monoteisti (judje, kristjani in muslimani), se sovražijo med seboj kristjani (katoliki, pravoslavni in protestanti) in tudi monisti (komunisti, fašisti in nacisti). Globalni simbol monoteističnega sovraštva je mesto Jeruzalem, kjer se verniki v imenu svojih bogov ubijajo že tri tisoč let in tudi ta hip. Moj kolega, izraelski diplomat, pravi: “So judje, ki so pripravljene umreti, da bi na Gori spet stal Davidov tempelj, in so muslimani, ki bi ubijali, da ta ne bi stal.” Poznam pa kristjane, ki bi dali vse, da ne bi bilo ne judov ne muslimanov. Častilci monoteističnih bogov se medsebojnemu sovraštvu ne morejo izogniti, saj se poznajo in vedo, kaj so drugemu pripravljene storiti v imenu svojega Edinega boga.

Torej, kadar Benedikt XVI. trdi, da je edino Rimskokatoliška cerkev prava Cerkev ali da je krščanstvo nad drugimi religijami, trdi tudi, da so vse tragedije, trpljenje in podrejanja legitimni za zmago pravega boga. Takrat zločini niso samo dovoljeni, ampak so zapovedani. Kje končajo zločinci, ki jih Cerkev naredi za svetnike na tem svetu, in kje žrtve, ki jih

je umorila Cerkev? Če drži nauk Kristusa, potem zločinci končajo v peklu, njihove žrtve pa v nebesih. Če se namreč tudi na onem svetu nadaljuje nepravilnost tega sveta – genocid nad Katari, sežiganje čarovnic in intelektualcev ter današnja pedofilija, finančne malverzacije, prikrivanje in laganje itd. –, potem sta vera in vstajenje velika prevara. Janez Pavel II. je vedel, kaj čaka kler onkraj, sicer se ne bi javno opravičil za zločine, ki jih je cerkev počela stoletja. Dejstvo, da noben papež niti kler ni sposoben med tisoči, ki so jih po krivici umorili, vsaj nekaterih “povzdigniti” v svetnike, razumem kot napad na Kristusov nauk. Kler namreč ne more slepiti Boga s tem, da si zasebno med seboj odpušča smrtno grehe, navzven pa prakticira tehnike “*Santo subito!*”. Katolikom bi koristilo, če bi podvomili o učenju in ravnanjih sv. Pavla, praočeta vseh političnih policij na zahodu. Po tem, kar vemo o kleru in kristjanih, deluje neresno katoliška maksima, “da človek postaneš, ko živiš skladno z vrednotami desetih božjih zapovedi”. Namreč, ko moraš izpolniti prvo absolutno zapoved, tako da prekršiš peto (*Ne ubijaj!*), lahko dobiš odvezo samo znotraj katoliškega etičnega sistema, ki trdi, da je ubijati v imenu edinega Boga dobro delo. Za sekularno etiko ostaneš zločinec v moralnem svetu ljudi tudi po tem, ko odsediš zaporno kazen.

Ker vsaka, tudi religiozna ustvarjalnost, vodi v pluralnost, jo monoteizem zavrača. Za Vatikan nove poti k Bogu niso konstruktivna, ustvarjalna, ampak destruktivna dejanja. Monoteizmi ustvarjajo religiozne *idiot*es, verske nestrpnosti, ki druge tolerirajo samo, če jih morajo, torej samo taktično, po sili razmer, nikoli strateško, v smislu sožitja med iskalci različnih poti. V tem smislu je za Vatikan ekumenizem izsiljeno priznanje krščanskega pluralizma; zato ga “v srcu” zavrača, verbalno pa podpira kot priložnost za utrditev primata katoliške nad drugimi cerkvami. Tako kot turška nevarnost ni ekumenizirala kristjanov, jih tudi neka nova zunanja nevarnost (tu se islam najbolj zlorablja) ne bo.

Kristjani so od Grkov jemali, kar so potrebovali, vendar tudi take “izposoje” in posledična pačenja odražajo vitalnost religije. O Heideggerjevi razlagi Aristotelovega razumevanja boga kot “prvega negibnega gibalca” Gadamer pravi: “Od tod lahko razumemo, da je bila v zgodovini katoliške cerkve vedno znova pomembna panteistična herezija v znamenju Aristotela.” Ko Heidegger zapiše, “da si je krščanska teologija s svojo recepcijo Aristotela izposodila zgolj pojmovnost, in sicer pojmovnost, ki ni primerna za izražanje tega, za kar gre v krščanskem verovanju,” mislim, da govori o prepadu med pluralnim grškim panteizmom in monoteističnim krščanstvom.⁶ Prav vatikanska katolizacija zahodne epistemologije je

⁶Hans Gadamer: *Izbrani spisi*, str. 96–98, Phainomena, Nova revija, Ljubljana, 1999.

Aristotela in njegove razlage čudenja kot vira znanja za tisoč let eliminirala iz zahodne misli. Aristotel se je, zahvaljujoč Arabcem, znova pojavil šele z Akvinskim v 13. stoletju.

O dvomu in gotovosti

Herezija/apostazija/blasfemija so vrste dvoma, pa naj gre za nestrinjanje, zanikanje ali nespoštljiv posmeh na oznanjane in prakticirane Resnice (dogme). So torej protesti proti neprepričljivi resnici in proti kleru, ki eno oznanja, drugo počne in tretje misli ter zato proti dvomljivcem vedno uporabi cenzuro in nasilje. Herezija izhaja iz dvoma, ki *ipso facto* diktira nova in nova iskanja, kar pomeni nenehno preverjanje doseženega, ki skriva, kar bi moralo biti odkrito. Dvomljivci namreč učinkovito odkrivajo pravo naravo Vatikana, ki, kot vemo, zlo prikriva, dokler more. Tudi avstralska katoliška cerkev države Victoria je bila prisiljena priznati spolne zlorabe najmanj 600 otrok, ki so jih vse od leta 1935 zagrešili duhovniki. Nadškof Melbourn Denis Hart je dejanje označil za "grozljivo in sramotno". Avstralska Rimskokatoliška cerkev priznava 620 spolnih zlorab med letoma 1960 in 1980; 200 klerikov pedofilov je premestila v tujino, da bi se izognili pregonu.⁷

Epistemološka vrednost dvoma je v tem, da poziva k pluralizmu idej in praks ter vzgoji različno mislečih. Kdor dvomi, se zaveda negotovosti (nedokončanosti) tega, o čemer dvomi, in vidi možnost izboljšav – zato je obziren do drugega. Nasprotje dvoma je gotovost; ta implicira dokončnost (*absolutum*), ki je ni mogoče izboljšati in se ji zato ne sme "nič dodati in nič odvzeti". Gotovost sovraži drugačnost. Dvom rabi sočloveka, gotovost rabi moč; demokracija dvomi, zato duha razpira, totalitarizem je gotov in ga zatira. Zato dvom o znanosti spodbuja religijo, umetnost, filozofijo ..., in to ne proti znanosti, ampak k spoznanju, da imamo na voljo pahljačo neznanstvenih znanj za odgovore na vprašanja, ki jih ne daje znanost. Z dvomom torej dobra usoda človeka opremlja za življenje. Demokracija herezijo, iskanje, dvom in drugačnost institucionalizira s pluralno družbo, ki v boju mnenj, ki dopušča tudi sarkazem, humor in norčevanje, preverja pravilnost konceptov in praks. Zahodna intelektualna integriteta lahko izhaja samo iz kritičnega dialoga, ki mora razpravljati tudi o religijah in ideologijah, ki dvom prepovedujejo.

⁷ *Australian Government Reports on Catholic Church Moving Pedophile Priests*; The Dallas Morning News 10. 12. 2012, Reese Dunklin; Roman Catholic sex abuse cases by country, Wikipedia (dodan spisek spolnih zlorab po državah).

Razvijati dvom o tem, kar počnemo in ustvarjamo, ne pa vero, je vedno bil etični imperativ intelektualca; zato razsvetljenstvo izhaja iz grško-rimske, ne pa krščanske tradicije. Mislim celoto filozofske, umetniške (poezija, drama, satira), znanstvene politične misli, po kateri se zahodna civilizacija razlikuje od vseh drugih. Dvom je namreč lastnost preživitvenega intelekta, in če prav vem, ni v evangelijih niti vrstice v njegov prid; neverni Tomaž je omahljivi slabič. Vem, da kler raje vidi, da verniki mislijo čim manj, sicer bi najprej podvomili o njem. Dvom torej poganja motor ustvarjalnosti, ta pa zapleta svet. Ker je svet danes bolj zapleten, kot je bil, in ker imamo več možnosti za napake, moramo dvomiti odločneje od Descartesa in Nietzscheja. Dvomiti o znanosti ni problem, saj je prava znanost praviloma ovrgljiva (K. Popper).

Mislim, da odpor klera do dvoma krščanstvu škodi. Dvom o religiji v epistemološkem smislu ni problem, saj religije ne zanika, ampak jo z meditacijo in kontemplacijo, torej s preišljevalno in kritično molitvijo, utrjuje. Ker kristjani ne zmorejo kritizirati klera, škodijo sebi in nam, saj dobro vedo, da tudi ateisti vemo, da samo to, kar kler počne, kaže, v kaj res verjame. Kristjanom prav tako škodi to, da kler "ene, svete, katoliške in apostolske Cerkve" s tolikšno lahkoto zlorablja zakramente; sebi dopušča in odpušča ravnanja, ki krščanstvo zanikajo: pedofilijo, požrešnost, oblastizeljnost in procedure očiščevanja, ki jim omogočajo ponavljanja svinjarij do konca življenja. Zato Nietzsche trdi, da katoliška cerkev počne točno to, proti čemur je bil Kristus; Bertrand Russell pa "z vso jasnostjo" pravi, "da je krščanska religija, kot je organizirana v cerkvi, glavni sovražnik moralnega razvoja v svetu".

O nepotrebnosti, koncu in moči religije

Zato so vedno aktualne misli o nepotrebnosti religije, o koncu religije, pa tudi o njeni moči v trenutkih smrtne stiske. Glede "(ne)potrebnosti" gre za – od Epikura, Lukrecija pa do Bertranda Russella – znano vprašanje, ali lahko človek živi brez religije, v smislu čaščenja nadnaravnega in iskanja poti k bogu. Seveda lahko! Zato je napačen sklep, da če lahko živimo brez religije, lahko živimo tudi brez umetnosti, filozofije, mitologije in znanosti. Ateisti namreč ne verjamemo v boga, ga ne častimo in ne iščemo poti do njega, vendar pa častimo življenje tu in zdaj in verjamemo, da ima smisel in cilj. Prav tako spoštujemo vse, ki verujejo v boga ali bogove, če tudi oni spoštujejo nas, ki vanje ne verujemo. Recipročnost spoštovanja je zlato pravilo, ki ga poznajo vse religije, kulture in civilizacije.

Zato je pravilnejša trditev: če lahko živimo brez vere, bi lahko živeli brez umetnosti, filozofije, mitologije in znanosti. Tega pa človek ne zmore.

Glede “konca” pa trditve o koncu umetnosti, filozofije, religije, drame, poezije, nacije, države, človeka ... ne zadevajo problema, ali lahko živimo brez katere koli od teh, ampak so ideje o “koncu” intelektualno upravičene in logične posledice zahodnega pesimizma, ki se je utrdil po dveh svetovnih vojnah, ki sta bili razloga za vznik praktičnega komunizma, fašizma in nacizma. Torej tu ne gre za milenijske, hiliastične ali majevske napovedi konca sveta. Ker cenim nekatere intelektualce, čeprav so nazorski pesimisti, ne smem reči, da je še danes v modi apokaliptični pesimizem samo zato, ker pravi intelektualec pač ne sme biti optimist. Zame je dilema optimizem-pesimizem etična; je pa težje vztrajati kot optimist. Intelektualno kritiko imam za akt optimizma, saj implicira vero/upanje, da je boljše mogoče. Če drži princip vezne posode, potem bo religije konec skupaj z umetnostjo, znanostjo, filozofijo, mitologijo itd. Religija in vera spadata v izvorni, torej standardni hermenevtični – spoznavni, razlagalni in ustvarjalni – instrumentarij človeka. *Nota bene*: religijo praviloma zatira samo druga religija, vera v Boga ali Idejo. Monoteisti in monisti zatirajo drug drugega in se zatirajo med seboj; tu gre za sovraštvo znotraj iste duhovne družine enosti; danes za navzkrižno sovraštvo med religioznimi praočeti in brezbožnimi otroci. Sovraštvo goji nauk, da ima samo en bog vse odgovore na vsa vprašanja. To je temeljna razlika med grško-rimsko tradicijo, ki uči, da ne pozna niti vseh odgovorov niti vprašanj, kako živeti, temveč jih mora človek nenehno iskati, zato so mnenja/iskanja drugih nujna, in judovsko-krščansko, ki ima vse odgovore na vsa vprašanja. Zato ne prenese odgovorov drugih, svoje pa vsili vedno, kadar le ima možnost. To je koncept sovraštva do iztrebitve drugačnih. Če bogovi ne umirajo, ampak se množe, ni problem njihovo čaščenje, ampak je relevantno spoznati, koliko zla so verni sposobni storiti onemu, ki časti druge bogove ali ne časti nobenega.

O moči vere v Idejo in Boga piše Primo Levi, jud in ateist in taboriščnik Auschwitzta, monističnega pekla tega sveta: “V presunljivih in polnih dneh takoj po osvoboditvi, ob bedi umirajočih, mrtvih, kužnem vetru in onesnaženem snegu so me Rusi poslali k brivcu, da bi me prvič obril v mojem novem, svobodnem življenju. Brivec je bil nekdanji politični zapornik, francoski delavec iz *ceinture* (delavskega predmestja Pariza). Takoj sva se počutila kot brata in pripomnil sem nekaj banalnega glede najine tako neverjetne osvoboditve: Bila sva obsojenca na smrt, ki so ju osvobodili na odru giljotine, mar ne? Pogledal me je z odprtimi usti, nato pa zgroženo vzkliknil: '[...] *mais Joseph était là.*' Joseph? Potreboval sem

nekaj trenutkov, da sem razumel, da misli Stalina. Ne, on ni nikoli obupal, saj je bil Stalin njegova trdnjava, njegova skala, ki jo opevajo *Psalmi*.” ... “Vernikom se ni godilo bolje le v kritičnih trenutkih med selekcijami ali letalskimi bombardiranjem, ampak v mučnem vsakdanjem življenju ... Prav nič ni bilo pomembno, kakšen je njihov religiozni ali politični kredo. Katoliške in protestantske duhovnike, rabine raznih ortodoksij, militantne sioniste, naivne ali napredne marksiste in Jehovove priče je združevala odrešilna moč njihove vere. Njihovo veselje je bilo večje od našega, prostorsko in časovno obširnejše, predvsem pa bolj razumljivo. Imeli so ključ do razumevanja in oporno točko, tisočletno prihodnost, za katero se je bilo morda smiselno žrtvovati. Imeli so prostor v nebesih ali na zemlji, v katerem sta pravičnost in usmiljenost zmagali oziroma bosta zmagali v prihodnosti, ki je nemara resda oddaljena, vendar gotova: Moskvo, Nebeški raj ali zemeljski Jeruzalem. Njihova lakota je bila drugačna od naše, saj je bila božja kazen, pokora, zaobljubni dar ali plod gnilega kapitalizma. Svojo bolečino ali bolečino drugih so si lahko pojasnili, zato ni prerasla v obup. Gledali so nas pomilujoče, včasih prezirljivo, nekateri med njimi so nas v odmorih med delom poskušali spreobračati.”⁸ Prepričljivo, pretresljivo in predvsem resnično razmišljanje.

⁸ Primo Levi: *Potopljeni in rešeni*, str. 118, Studia Humanitatis, Ljubljana, 2003.